

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРСЬКИХ КАДРІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ

У статті розглянуто досвід підготовки офіцерів для збройних сил республіки Болгарія. Проаналізовано модель побудови кар'єри офіцера, починаючи з присвоєння первинного офіцерського звання до присвоєння військового звання вищого офіцерського складу. Наведено відомості щодо існуючої мережі військових навчальних закладів для підготовки офіцерів тактичної, оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланок військового управління сухопутних військ, військово-повітряних сил та військово-морських сил. Приведено вимоги для вступників до військових навчальних закладів різних ступенів підготовки. Означені варіанти організації підготовки офіцерів на первинні посади призначення. Визначено терміни підготовки військових фахівців на тактичному, оперативно-тактичному та оперативно-стратегічному рівнях. Проведено аналіз змісту підготовки офіцерських кадрів для різних видів збройних сил та різних рівнів військового управління. Зроблено висновок щодо якості підготовки офіцерських кадрів для збройних сил республіки Болгарії.

Ключеві слова: система військової освіти, збройні сили Болгарії, мережа військових навчальних закладів, досвід підготовки офіцерів.

Постановка проблеми. Проводячи дослідження закордонного досвіду будівництва та реформування збройних сил інших країн, у тому числі їхньої складової - системи військової освіти, бачимо, що в кожній країні він має специфічне національне підґрунтя. Тому зрозуміло - не треба сліпо копіювати будь яку систему підготовки офіцерських кадрів, що існує у збройних силах (ЗС) США, або Німеччини, або Великобританії, які мають вікові традиції з навчання військових фахівців. Водночас у військовій педагогічній практиці різних країн світу існують загальні методичні підходи, які доцільно враховувати і використовувати. На наш погляд, цікаво дослідити шлях сучасної трансформації систем військової освіти (СВО) збройних сил країн, що входили до складу колишньої організації Варшавського договору, зокрема у збройних силах республіки Болгарія (РБ).

У статті наведено аналіз досвіду підготовки офіцерів у збройних силах РБ, що виконаний під час проведення дослідження у рамках науково-дослідної роботи «Рекомендації щодо подальшого реформування системи військової освіти Збройних Сил України на основі вивчення досвіду трансформації систем військової освіти у країнах – колишніх членів організації Варшавського договору до сучасних моделей підготовки військових фахівців, прийнятих у країнах - членах НАТО» (шифр - Підготовка-Т).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань, що пов'язані з аналізом систем підготовки військових фахівців інших країн, присвячено низку наукових праць вітчизняних науковців. Зокрема, загальні проблеми підготовки військових спеціалістів досліджуються у наукових працях Барабанщикова О.В., Літвіновського Є.Ю., Маслова В.С., Машталіра А.М., Нещадима М.І., Стефаненка П.В., Приходька Ю.І., Хорєва І.О., Ягупова В.В., професійної підготовки військовослужбовців - Агапова Т.П., Бойка О.В., Варія М.Й., Іщенко Д.В., Каменева А.І., Красильника Ю.С., Кривоноса О.Б., Машталіра А.М., Олексієнко Б.М., Сороки Г.І., Тихончука А.О., Челпанова О.С., професійної діяльності офіцера – Алтухова П.К., Давидова В.П., Маслова Б.Б., М'ясникова В.О., Пантюка О.В., Рейші О.Е., Смолікова І.Й., Столяренка О.М., Студентові В.Ф., Телелима В.М., Філоненка Г.П., педагогічних аспектів діяльності військових кадрів – Аксьонова О.М., Зельницького А.М., Моїсеєва В.Г., Тарнавського М.М. тощо.

Аналіз публікацій щодо питання, яке досліджується, дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на відмінності, котрі існують у СВО України та інших країнах, представляється можливим виділити загальні тенденції розвитку СВО: поліпшення якості відбору кандидатів на навчання до військових закладів вищої освіти (ВЗВО), визначення їх чисельності у

відповідності до потреб сучасних збройних сил; оптимізація мережі та структури ВЗВО; запровадження компетентнісного підходу до формування змісту навчання, персоніфікація змісту підготовки тих, хто навчається, подальша інформатизація навчального процесу тощо.

Метою статті є проведення аналізу сучасного стану СВО РБ для врахування досвіду з підготовки офіцерських кадрів під час подальшої реформи національної СВО.

Виклад основного матеріалу. Починаючи аналіз системи підготовки військових фахівців у збройних силах будь якої країни, доцільно розглянути модель кар'єри офіцерського складу, що прийнята у цих збройних силах.

Порядок проходження військової служби військовослужбовцями ЗС РБ визначається наказом міністра оборони Болгарії «Про затвердження моделі розвитку кар'єри військовослужбовців міністерства оборони, структур прямого підпорядкування міністру оборони і болгарської армії» [1].

Наказом визначено, що побудова кар'єри офіцерів здійснюється з урахуванням займаних раніше ними посад та у відповідності до отриманого рівня вищої освіти. При цьому модель кар'єри передбачає дві траєкторії:

«командна» - включає посади, для заняття яких військовослужбовець повинен мати військове звання офіцера і військову спеціальність (спеціалізацію), отриману після закінчення ВЗВО;

«професійна» - включає посади, для заняття яких військовослужбовець повинен мати військове звання офіцера і цивільну спеціальність (спеціалізацію), отриману після закінчення вищого цивільного навчального закладу.

Курсантам, які закінчили ВЗВО та здобули вищу освіту освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) «бакалавр» за замовленням міністерства оборони, присвоюється військове звання лейтенанта і вони призначаються на вакантні офіцерські посади в міністерстві оборони (військових частинах безпосереднього підпорядкування міністерству оборони), а також в збройних силах РБ, відповідно до отриманої військової спеціальності (спеціалізації). Курсантам, які закінчили ВЗВО на замовлення інших міністерств, присвоюється військове звання лейтенанта та їх зараховують у запас. Курсанти, які не склали державні іспити або не захистили дипломну роботу, присвоюється військове звання кандидата в офіцери - 1-го класу.

Особам після завершення навчання у цивільних вищих навчальних закладах або ВЗВО за кордоном для потреб міністерства оборони, присвоюється військове звання лейтенанта. Міністром оборони вони тимчасово призначаються на посади слухачів ВЗВО РБ, проходять спеціальний курс підвищення військової кваліфікації терміном до 4-х місяців, після чого призначаються на відповідну посаду. За рішенням вченої ради ВЗВО в залежності від спеціальності підготовки та вищого навчального закладу, де проходило навчання, для слухача складається індивідуальний план для придбання ним кваліфікації офіцера тактичного рівня військового управління.

Офіцери, які отримали вищу освіту ОКР «бакалавр», можуть займати посади, що мають штатно-посадові категорії від лейтенанта до капітана (капітан-лейтенанта).

Умови переходу до наступної категорії офіцерів з підвищенням у військовому званні:

старший офіцер (для командних посад) - після завершення навчання у військової академії (ВА) і здобуття ОКР «магістр» за спеціальністю «Організація і управління військовими формуваннями на оперативно-тактичному рівні» в галузі «Військова справа» або у закордонному військовому закладі, еквівалентному ВА або здобуття ОКР «магістр» за цивільною спеціальністю (для професійних посад).

Кваліфікаційні вимоги до офіцерів, які направляються на навчання до ВА, для здобуття ОКР «магістр» за спеціальністю «Організація і управління військовими формуваннями на оперативно-тактичному рівні» - перебування у військовому званні капітана (капітан-лейтенанта) не менше 2-х років, або знаходженні на посаді з штатно-посадовою категорією капітана (капітан-лейтенанта) не менше 1-го року, або більш високе офіцерське звання. Максимальний вік для направлення офіцера на навчання: очна форма навчання - 40 років; заочна форма навчання - 45 років.

Офіцери, які отримали вищу освіту ОКР «магістр», можуть займати посади, що мають штатно-посадові категорії майора (капітана - 3-го рангу) та підполковника (капітана 2-го рангу).

Для призначення на посади з штатно-посадовою категорією полковника (капітана -1-го рангу) та вище, офіцер повинен мати ОКР «магістр» за спеціальністю «Стратегічне управління обороною і збройними силами» (для офіцерів, які займають командні посади) або за спеціальністю «Стратегічне управління безпекою та обороною» (для офіцерів, які займають професійні посади), що отриманий у ВА або в закордонному військовому закладі, еквівалентному ВА.

Кваліфікаційні вимоги до офіцерів, які направляються на навчання за спеціальністю стратегічного рівня управління у ВА - перебування у військовому званні підполковника (капітана 2-го рангу) не менше 2-х років або перебування у військовому званні полковника. Максимальний вік для направлення офіцера на навчання - 49 років

Правовою основою СВО у РБ є Конституція РБ [2], Закони РБ «Про народну освіту»[3], «Про вищу освіту» [4], «Про оборону та військову службу»[5], «Про професійну освіту і кваліфікацію»[6], постанови кабінету міністрів РБ [7, 8], накази міністра освіти та науки РБ [9] та накази міністра оборони РБ [10, 11] тощо.

Військова освіта в РБ інтегрована до національної системи освіти на засадах єдиної законодавчої та нормативно-правової бази з урахуванням особливостей підготовки військових фахівців для збройних сил та інших військових формувань держави. СВО забезпечує підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації осіб рядового, сержантського (старшинського) та офіцерського складу, побудована за видовим принципом і поєднана з системою воєнної науки. Вона, як система, містить такі структурні елементи: органи управління, що здійснюють керівництво у сфері військової освіти; мережа навчальних закладів, учасники освітнього процесу; нормативно-правові акти, що врегульовують питання підготовки військових фахівців; рівні та ступені освіти; кваліфікації; галузі знань, спеціальності і спеціалізації; ліцензії на провадження освітньої діяльності, стандарти освітньої діяльності та стандарти освіти. Управління СВО здійснюється безпосередньо Міністром оборони РБ.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу тактичного рівня військового управління для ЗС РБ здійснюється у Національному військовому університеті імені Василя Левського (м. Велико Тирново) та у Вищому морському училищі «Н. Я. Вапцаров» (м. Варна).

Національний військовий університет імені Василя Левського (НВУ) був створений за рішенням Національних зборів РБ в 2002 році шляхом перетворення Вищої військової школи співдружності «Василь Левські» (м. Велико Тирново), Вищого військового училища артилерії та протиповітряної оборони «Панайот Волов» (м. Шумен) і Вищої школи протиповітряної оборони «Георгій Беньковсій» (м. Долна Митрополія). В період 2004-2005 років у НВУ була впроваджена система управління якістю, крім того, були успішно завершені процедури інституційної акредитації.

Основні завдання, що виконує НВУ [12]: навчання курсантів для отримання ОКР «бакалавр»; навчання студентів для отримання ОКР «бакалавр» і «магістр»; підготовка ад'юнктів та аспірантів до науково-педагогічної і наукової діяльності; проведення наукових і прикладних досліджень; видавнича, інформаційна, культурна та спортивна діяльність; підготовка і підвищення кваліфікації сержантів.

До складу університету входять: **командування** (начальник та його заступники), **управління** (відділи: персоналу; організації освітньої та наукової діяльності; фінансів; логістики; планування та управління ресурсами і державними закупівлями; комунікаційних та інформаційних систем, *служби*: інформаційної безпеки, зв'язків з громадськістю; культурно-інформаційна; архів), **академічна частина** (*центр професійної і безперервної освіти* у складі 3-х секторів - дистанційного навчання; комп'ютерного моделювання; післядипломної освіти, підвищення кваліфікації і розвитку кар'єри, *професійний сержантський коледж, загальновійськовий факультет у складі кафедр*: військових наук; комунікаційних та інформаційних систем; управління ресурсами і технологіями; захисту населення та

інфраструктури; логістики; національної і регіональної безпеки; спеціалізованого навчання, *факультет артилерії, ППО, засобів зв'язку та інформаційних систем у складі кафедр:* артилерії; проектування озброєння і військової техніки; протиповітряної оборони; комп'ютерних систем і технологій; інформаційної безпеки; мереж та систем зв'язку, *факультет авіації у складі кафедр:* систем авіаційного озброєння і навігації; авіаційної техніки; електротехніки, автоматизації та інформаційних систем; електроніки, навігації та зв'язку в авіації, *загальноуніверситетські кафедри:* лідерства; тактики; військової психології; фізичної підготовки і спорту; іноземних мов, **Інститут наукових досліджень та інновацій, духовий оркестр; бібліотека; видавничий комплекс; медичний пункт; сервісні центри з ремонту та обслуговування.**

10 червня 2016 року НВУ отримав інституційну акредитацію в Акредитаційній Раді Національного агентства з оцінки та акредитації (NEAA) терміном на 6 років. NEAA надало позитивну оцінку організації дистанційного навчання в університеті. Загальна чисельність тих, хто навчається (курсантів, студентів, ад'юнктів та аспірантів) – 4200 осіб [12].

Відповідно до наданої ліцензії підготовка фахівців може проводитися у галузях: «9.2 Військова справа» (чисельність тих, хто навчається, за ОКР «бакалавр» - до 1000 осіб, *спеціальність «Управління військовими підрозділами на тактичному рівні»*, форма навчання - очна); «9.1 Національна безпека», «3.7 Адміністрація та управління»; «5.2 Електротехніка, електроніка та автоматизація»; «5.3 Комунікаційне та комп'ютерне обладнання»; «5.5 Транспорт, навігація та авіація», «5.13 Загальна інженерія» за певними цивільними спеціальностями.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу тактичного рівня військового управління здійснюється з ОКР «бакалавр» заочною формою навчання. Зазначена підготовка проводиться в за спеціальністю «Організація та управління військовими підрозділами на тактичному рівні» з відповідними спеціальностями. Прийом на навчання до НВУ за відповідною військовою спеціалізацією здійснюється у разі якщо чисельність військових фахівців, що замовляється, встановлена не менш ніж 5 осіб. Так, у 2017 році здійснено прийом курсантів на 1-й курс навчання до НВУ загальною чисельністю 265 осіб, за такими військовими спеціалізаціями [12]: «Механізовані і танкові війська» - 25 осіб; «Розвідка» - 18 осіб; «Радіоелектронна розвідка та радіоелектронна боротьба» - 9 осіб; «Польова артилерія» - 33 особи; «Артилерійське і зенітне озброєння, стрілецька зброя, оптика та боєприпаси» - 18 осіб; «Інженерні війська» - 9 осіб; «Війська РХБЗ» - 6 осіб; «Військовий льотчик» - 5 осіб; «Управління польотами» - 12 осіб; «Літаки та авіаційні двигуни» - 5 осіб; «Танкова і автомобільна техніка» - 22 особи; «Військові комунікаційні та інформаційні системи (комунікаційні технології)» - 21 особа; «Військові комунікаційні та інформаційні системи (комп'ютерні системи та технології)» - 19 осіб; «Засоби пересування та транспорту» - 33 особи; «Війська ППО сухопутних військ» - 12 осіб; «Радіотехнічні війська» - 8 осіб; «Авіаційне електрообладнання та автоматичні системи управління» - 10 осіб. Не проведено набір на спеціалізації: «Військова поліція»; «Радіоелектронне обладнання літаків»; «Оборона аеродрому»; «Навігаційні, комунікаційні та інформаційні системи»; «Авіаційне озброєння»; «Зенітно-ракетні війська». Термін навчання за всіма військовими спеціалізаціями становить 5 років.

До кандидатів на навчання у НВУ за військовими спеціалізаціями висуваються наступні вимоги [13]: мати повну середню освіту; бути придатним для військової служби; бути громадянами РБ та не мати іншого громадянства; не мати судимість за умисний злочин загального характеру; не страждати на психологічну хворобу; мати вік до 23 років станом на 31 грудня року вступу; мати зріст – понад 150 см і вагу – понад 50 кг (для чоловіків), зріст – понад 150 см і вагу – понад 48 кг (для жінок). Для кандидатів на навчання за фахом військового льотчика існують додаткові вимоги: максимальний зріст – 185 см і максимальна вага – 80 кг. Кандидати, старші 23 років, можуть бути допущені до конкурсних іспитів відповідно до дозволу міністра оборони РБ.

Під час конкурсного відбору кандидати проходять: загальний освітній тест; іспит з фізичної підготовки; психологічне оцінювання; медичний огляд, письмовий тест на знання

англійської, французької чи німецької мови – обов'язковий. За участь у конкурсному відборі, у тому числі проходження медичного огляду, психологічного оцінювання, кандидати сплачують особисті кошти (30 - 70 болгарських левів).

Іспит з фізичної підготовки проводиться за вправами та нормами оцінки відповідно до Єдиного тесту для військовослужбовців ЗС РБ. Тривалість іспиту - до 5 годин. Він передбачає перевірку фізичної підготовки кандидатів на навчання з наступних вправ: підйом корпусу тіла за допомогою м'язів пресу живота (за 1 хвилину); віджимання тілу від підлоги за допомогою м'язів рук (протягом 1 хвилини); човниковий біг - 10x10 метрів, крос - 1000 м.

Психологічне оцінювання кандидатів на навчання здійснюється за авторськими методиками, які розроблені фахівцями НВУ. Кандидати на навчання за спеціалізаціями «Військовий льотчик» та «Управління польотами» проходять додаткове психологічне оцінювання, що проводиться за спеціальними методиками у Військово-медичній академії.

Підготовка майбутніх офіцерів у НВУ має такі складові: академічна, військова, лідерська, мовна (у смислі вивчення іноземних мов) та фізична. В основу підготовки покладається принцип посилення практичної складової навчання.

Академічна підготовка забезпечує отримання ОКР «бакалавр» за цивільною спеціальністю. Вона дає необхідні теоретичні знання, логічні моделі та практичні навички, які складають основу для підготовки військового фахівця. *Військова підготовка* включає в себе наступні складові: початкове військове навчання, базове військове навчання, загальнотактичне та тактичне спеціальне навчання, військове спеціальне навчання, технічне навчання та практичне навчання (військове стажування). *Лідерська підготовка* відбувається на модульній основі під час проведення як теоретичних, так й практичних занять протягом усього навчального курсу. *Мовна підготовка* (вивчення іноземної мови) завершується обов'язковим визначенням рівня володіння іноземною мовою (не нижче 2-2-2-2 за вимогами стандарту НАТО STANAG-6001). *Фізична підготовка* відбувається протягом навчального курсу під час проведення навчальних занять та факультативно. Вона оцінюється один раз на рік і завершується державною атестацією.

Навчання курсантів з отриманням ОКР «бакалавр» забезпечує: отримання відповідної професійної підготовки у галузі знань «Військова справа» та фундаментальне навчання за однією з цивільних спеціальностей; засвоєння широких теоретичних знань та прищеплення певних практичних навичок; набуття навичок щодо самостійної професійної роботи та роботи в команді; створення умов для навчальної мобільності та міжнародного визнання отриманих знань та набутих компетенцій; набуття навичок самостійної адаптації відповідно до змін умов у реалізації фахових знань.

Підготовка за відповідним фахом здійснюється шляхом вивчення обов'язкових, вибіркового та факультативних навчальних дисциплін. Обов'язкові навчальні дисципліни забезпечують базову підготовку, яка є основою для засвоєння професійних компетенцій офіцера. Вибіркові навчальні дисципліни дають конкретні фахові знання та навички. Факультативні навчальні курси дають можливість здобувачу набути знань та навичок у різних галузях науки відповідно до інтересів тих, хто навчається.

Навчання для отримання ОКР «бакалавр» завершується державними іспитами або захистом дипломної роботи. Державні іспити або захист дипломної роботи відбувається перед державною комісією, до складу якої повинні входити не менше трьох професорів і доцентів. Випускники НВУ, які успішно виконали навчальний план та засвоїли відповідну навчальну програму отримують дипломи про вищу освіту ОКР «бакалавр» за відповідною спеціальністю з професійною кваліфікацією офіцера, а також з професійною кваліфікацією, яка відповідає спорідненій цивільній спеціальності. Вони мають можливість продовжити навчання за спеціальністю ОКР «магістр» як у цивільній, так й у військової галузі знань.

Підготовка військових моряків для ЗС РБ здійснюється у *Вищій військово-морській школі «Н. Я. Ванцаров» (м. Варна)* (ВВМШ), яка є найстарішою технічною школою у РБ, а її історія та поточна діяльність підтверджують, що вона є найавторитетнішим навчальним центром для підготовки моряків [14].

Головними завданнями ВВМШ є: підготовка офіцерів ВМФ з вищою освітою одночасно за військовим і цивільним фахом; підготовка цивільних моряків з вищою освітою; підвищення кваліфікації моряків; проведення наукових досліджень в інтересах реформування ВМФ РБ і морської промисловості;

ВВМШ у 2012 році отримала інституційну акредитацію в NEAA терміном на 6 років. Загальна чисельність, тих хто навчається (курсантів, студентів, ад'юнктів та аспірантів) може складати понад 3300 осіб.

Відповідно до наданої ліцензії підготовка фахівців проводиться у галузях: «9.2 Військова справа» (чисельність тих, хто навчається, за ОКР «бакалавр» - до 250 осіб, *спеціальність «Управління військовими підрозділами на тактичному рівні»*, форма навчання - очна); «3.7 Адміністрація та управління»; «5.5 Транспорт, навігація та авіація» за певними цивільними спеціальностями. Термін навчання за всіма спеціальностями ОКР «бакалавр» – 4 роки, з військовою спеціалізацією, що передбачає отримання 2-х дипломів, становить 5 років.

До складу ВВМШ входять: **командування** (начальник та його заступники), **управління** (*відділи*: персоналу; організації освітньої та наукової діяльності; фінансів; логістики; планування та управління ресурсами і державними закупівлями; комунікаційних та інформаційних систем, *служби*: інформаційної безпеки, зв'язків з громадськістю; культурно-інформаційна; архів), **академічна частина професійний старшинський коледж; факультет навігації у складі кафедр**: організації і управління військовими підрозділами на тактичному рівні; суднобудування; електроніки; експлуатації суден і портів; менеджменту і логістики; мовної підготовки і прикладної лінгвістики, *інженерний факультет у складі кафедр*: судових енергетичних систем; електротехніки; технічної механіки; ремонту суден; математики і фізики; інформаційних технологій, *загальні кафедри*: лідерства; тактики; військової психології; фізичної підготовки і спорту, **відділ післядипломної освіти, духовий оркестр; бібліотека; видавничий комплекс; медичний пункт; сервісні центри з ремонту та обслуговування.**

Факультет навігації здійснює підготовку офіцерів за спеціальністю - «Організація і управління тактичними підрозділами ВМФ» зі спеціалізаціями: «Морська навігація» і «Морські комунікації та радіотехнічні системи», а інженерний факультет – за спеціальністю «Суднові машини та механізми» з спеціалізацією «Суднові машини та механізми для ВМФ».

Підтримка високої якості навчання є традиційним пріоритетом в роботі ВВМШ. Вона є першим ВНЗ РБ, який впровадив систему управління якістю. В 2000 році спочатку тільки за спеціальністю «Навігація» за стандартом BDS EN ISO 9001:1994, а через три роки, в грудні 2003 року, була впроваджена комплексна система управління якістю навчання та академічного персоналу відповідно до стандарту BSEN ISO 9001:2000. До існуючого міжнародного стандарту якості ISO 9001:2008 ВВМШ приєдналася в 2009 році. Організацією, що проводила сертифікацію та аудиторську перевірку, є LLOYD'S Register Quality Assurance.

Зміст, структура, завдання та основні документи системи управління якістю у ВВМШ відповідають вище зазначеним нормативно-правовим актам, а також, Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікацію моряків та несення вахти (ПДНВ-78/95) [15], рекомендаціям ІМО і правилам Виконавчого агентства з морського управління. Метою системи управління якістю є якісна організація освітньої діяльності за всіма спеціальностями підготовки, а також діяльності всіх навчальних, адміністративних та інших підрозділів в школі. Зміст навчальних планів і програм навчальних дисциплін, а також загальна організація навчального процесу в ВВМШ спрямовані на забезпечення європейських і світових освітніх стандартів.

В результаті навчання випускник отримує вищу освіту ОКР «бакалавр» за спеціальністю «Організація і управління військовими підрозділами на тактичному рівні» (з певною спеціалізацією) у галузі «Військова справа» та за певною цивільною спеціальністю у галузі «Транспорт, навігація та авіація».

Мета підготовки у ВВМШ - підготувати офіцера ВМФ для керівництва бойовою частиною військового корабля, бойового застосування озброєння, виконання обов'язків

вахтового офіцера, а також для виконання обов'язків помічника капітана на цивільному судні та на березі - диспетчер судна, судовий агент, брокер, експерт з вантажних перевезень тощо. Після проходження підвищення кваліфікації на відповідних курсах у ВВМШ офіцери можуть займати посади капітана корабля, офіцера відділу штабу та рівні ним посади.

Прийом на навчання до ВВМШ за відповідною військовою спеціалізацією здійснюється у разі якщо чисельність військових фахівців, що замовляється, встановлена не менш ніж 5 осіб. Так, у 2017/2018 навчальному році до ВВМШ був оголошений прийом на навчання за спеціальністю «Організація і управління військовими підрозділами на тактичному рівні» за спеціалізаціями: «Навігація»; «Суднові машини та механізми для ВМФ»; «Морські комунікації і радіотехнічні системи». Відбір кандидатів на навчання проводиться за правилами, що аналогічні правилам вступу до НВУ.

Курсанти, які навчаються на факультеті навігації за спеціалізацією «Навігація», отримують спеціальні знання та набувають практичних навичок з навігації, правил судоводіння та експлуатації судна, морської зброї, тактики ВМФ, ведення морського бою, тощо. Паралельно з військовою підготовкою курсанти вивчають певні навчальні дисципліни за цивільною спеціальністю «Судоводіння».

Курсанти, які навчаються на інженерному факультеті за спеціалізацією «Суднові машини та механізми для ВМФ», отримують військово-інженерні та інші спеціальні знання і набувають практичних навичок в області теорії і технічної експлуатації судових двигунів, електрообладнання, турбомашин і парових котлів; властивостей палива, масла і води; судноремонтної техніки; військово-морської зброї і тактики ВМФ, пристрів та методів боротьби за існування судна, водолазної підготовки, охорони навколишнього середовища тощо. Паралельно з військовою підготовкою курсанти вивчають певні навчальні дисципліни за цивільною спеціальністю «Суднові машини та механізми».

Курсанти, які навчаються на інженерному факультеті за спеціалізацією «Військово-морський зв'язок і радіолокаційні системи» отримують військово-інженерні та інші спеціальні знання і набувають практичних навичок в області теорії і технічної експлуатації радіолокаційних, радіонавігаційних і гідроакустичних систем, розповсюдження радіохвиль, СВЧ і антенних пристроїв, радіосхем і мікропроцесорів, систем зв'язку та комунікацій корабля, дротового, мультиплексного та комп'ютерного обладнання, технології та організації ремонту електронного обладнання, військово-морської зброї та тактики ВМФ, інженерного обладнання і систем захисту корабля, захисту радіозв'язку від перешкод і радіоелектронній боротьби тощо. Паралельно з військовою підготовкою курсанти вивчають необхідні навчальні дисципліни за цивільною спеціальністю «Судова радіоелектроніка».

Під час навчання, лекції поєднуються з різними формами практичної підготовки курсантів для того, щоб отримати спеціальну і морально-психологічну підготовку, фізичне зміцнення і якості справжнього лідера. Основними видами практичної підготовки є: літній табір для морської практики; вітрильні походи; заняття з фізичної підготовки і плавання; навчальна практика на військових кораблях та торгових судах; навчальна практика зі зарубіжної навігації; водолазна підготовка; підготовка на тренажерах і симуляторах; стрільба з особистої зброї; артилерійська стрільба зі зброї військових кораблів; тренування з торпедної стрільби. Підготовка морських офіцерів забезпечена потужної навчально-матеріальною базою. Всі лабораторії будуються відповідно до найвищих стандартів освіти і використовують сучасну базу та сучасні технічні рішення провідних компаній у відповідних напрямках. Зміст багатьох навчальних дисциплін відповідає змісту курсів академічних програм Cisco Networking Academy і Microsoft IT Academy. Це дозволяє курсантам здобувати міжнародні визнані сертифікати в області інформаційних технологій. З цією метою в ВВМШ працюють центри сертифікації Pearson VUE і Prometric. Можливість придбати міжнародні визнані IT-сертифікати під час навчання – гарантія успішної професійної реалізації випускників школи як в Болгарії так і в усьому світі

Навчання закінчується складанням державних іспитів з профільної навчальної дисципліни, морської тактики та англійської мови.

Підготовка осіб офіцерського складу на посади *оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів* здійснюється у *Військової академії «С. Раковський»* з числа тих офіцерів, які мають певний рівень військової підготовки [15].

ВА проводить підготовку:

- болгарських офіцерів і цивільних працівників для отримання вищої освіти з ОКР «магістр» за 15 спеціальностями у певних галузях;
- ад'юнктів, які навчаються за 11 докторськими програмами для здобуття наукового ступеню доктора PhD.
- іноземних студентів та аспірантів з країн Європейського Союзу, Європейського економічного та соціального простору та інших країн - відповідно до болгарського законодавства та двосторонніх угод.

Крім того, ВА організовує та проводить 80 спеціальних курсів для підвищення кваліфікації фахівців, які працюють в галузі національної безпеки та оборони. Документи про здобуття відповідного рівня вищої освіти та підвищення кваліфікації (дипломи та свідоцтва) випускників ВА відповідають державним зразкам.

ВА сертифікована реєстром Ллойда на відповідність вимогам системи менеджменту якості ISO 9001 до липня 2018 року. Вона має інституційну акредитацію, надану Радою з акредитації АЕА НЕАА від 06.10.2016 р. Термін дії акредитації становить 6 років, потужність академії визначається 1400 слухачами, студентами та ад'юнктами. Існує також позитивна оцінка середовища дистанційного навчання в академії.

ВА отримала акредитацію в п'яти областях вищої освіти і шості галузях, включених в класифікатор областей вищої освіти, зокрема: «Історія та археологія»; «Психологія»; «Інформатика і комп'ютерні науки»; «Комунікаційна і комп'ютерна техніка»; «Національна безпека» і «Військова справа». Це надає ВА дозвіл здійснювати підготовку як військових, так й цивільних фахівців [17].

Підготовка офіцерських кадрів здійснюється у галузі «Військова справа» за спеціальностями: «Стратегічне управління оборонною та збройними силами» з кваліфікацією «офіцер оперативно-стратегічного рівня військового управління» та «Організація та управління військовими формуваннями на оперативно-тактичному рівні» з кваліфікацією «офіцер оперативно-тактичного рівня військового управління»."

До складу ВА входять [18]: **командування** (начальник та його заступники: з навчальної та наукової роботи; з озброєння та логістики); **адміністративні структури** (канцелярія начальника академії, *відділи*: навчальної та наукової роботи; адміністративний; логістики, *сектори*: транспортний; видавничий; планування та організації державних закупівель, бібліотека), **навчальні підрозділи** (факультети національної безпеки та оборони; командно-штабний; кафедра іноземних мов, науково-дослідний інститут; центр миротворчих операцій; центр підвищення кваліфікації, дистанційного навчання і комп'ютерного моделювання), **духовий оркестр; бібліотека; видавничий комплекс; медичний пункт; сервісні центри з ремонту та обслуговування.**

Оперативно-тактичний рівень військової освіти та ОКР «магістр» за спеціальністю «Організація і управління військовими формуваннями на оперативному рівні» в галузі «Військова справа» може бути отримана офіцерами, які мають ступінь бакалавра в галузі військового професійного навчання, що отримана у ВЗВО РБ або за кордоном, та які відповідають зазначеним вище кваліфікаційним вимогам. Термін навчання - 1 рік 2 місяці (форма навчання - очна) та 2 роки (форма навчання - заочна).

Кандидати на навчання під час конкурсного відбору здають іспит з тактичної підготовки (письмово та усно) і з фізичної підготовки.

Навчання здійснюється за спеціалізаціями: «Сухопутні війська»; «Військово-повітряні сили»; «Військово-морські сили»; «Логістика»; «Комунікаційні та інформаційні системи»; «Адміністративні процеси та заходи»; «Інформація про безпеку та оборону».

Навчання слухачів спрямовано на інтелектуальний, професійний і моральний розвиток, набуття компетентностей, що необхідні для їх реалізації в якості офіцерів оперативно-

тактичного рівня військового управління. Випускники спроможні якісно виконувати завдання, що визначені для болгарської армії в системі колективної безпеки та оборони, захисту населення і територіальної цілісності країни, а також під час участі в операціях багатонаціональних сил.

Навчання за цією спеціальністю надає випускникам рівень освіти і кваліфікацію, що необхідні для їх призначення на посади: в департаментах міністерства оборони та агенції державної безпеки РБ; в департаментах, управліннях та відділах генерального штабу ЗС РБ; в головних управліннях (управліннях), відділах та службах у штабах видів та родів ЗС; в штабах бригад сухопутних військ, ВПС та ППО та військово-морських баз; заступників командира полку та командирів окремих військових частин (батальйон, ескадрилья тощо); у складі болгарських або багатонаціональних формувань (штабах) під час проходження військової служби за межами території РБ; в штаб-квартирі НАТО, органах міжнародних організацій, що створені у зв'язку з участю РБ в реалізації міжнародних договорів та ініціатив.

Оперативно-стратегічний рівень військової освіти та ОКР «магістр» за спеціальністю «Стратегічне управління обороною і збройними силами» може бути отримана офіцерами, які мають ОКР «магістр» в галузі військового професійного навчання, що отримана у ВЗВО РБ або за кордоном. Кандидати на навчання під час конкурсного відбору здають іспити з оперативного мистецтва (письмово та усно) і з фізичної підготовки.

Термін навчання - 1 рік (форма навчання - очна).

Протягом навчання слухачі отримують знання щодо проблем міжнародної і національної безпеки, функціонування органів системи національної безпеки, теорії та практики стратегічного управління обороною та збройними силами. Удосконалюються їх практичні навички прийняття стратегічних рішень, планування та управління операціями ЗС у різних умовах навколишнього середовища. Навчання розвиває здатність працювати в багатокультурному середовищі та багатонаціональних штабах, які відповідають вимогам НАТО. Ці знання та навички є ключовими для керування з'єднаннями та об'єднаннями ЗС з врахуванням основних чинників, що формують стратегічне середовище національної безпеки та оборони, включаючи планування та керівництво ЗС. Навчальний процес формує компетенції для застосування сучасних методів і підходів для аналізу та оцінки, що необхідні для вирішення питань стратегічного керівництва обороною та ЗС.

Випускники можуть бути призначені на керівні посади стратегічного рівня в міністерстві оборони, ЗС РБ, НАТО та ЄС.

Ступінь магістра за акредитованими спеціальностями в галузі «Національна безпека» може бути отримана цивільними особами, які мають ОКР «бакалавр» або «магістр» в інших галузях освіти, що отриманий у ВНЗ РБ або за кордоном. Термін їх навчання залежить від спеціальності, раніш здобутого рівня вищої освіти та форми навчання: очно (1 рік або 1 рік і 4 місяці), вечерня (1,5 роки), заочна (2 роки) та дистанційна (2 роки).

Навчальна програма надає можливість для міждисциплінарної підготовки фахівців з питань національної та міжнародної безпеки, цивільно-військових відносин, а також управління збройними силами. Ті, хто навчаються, здобувають систематизовані знання про нові можливості та проблеми безпеки, проблеми та перспективи процесу європейської інтеграції та загальної політики безпеки і оборони ЄС, нинішній стан НАТО і трансатлантичні відносини, особливо в країнах Південно-Східної Європи, регіону Чорного моря і Близького Сходу. У процесі навчання вони знайомляться з системою національної безпеки, вивчають актуальні питання стратегії безпеки, криз, як соціальний феномен і особливості антикризового управління.

Випускники отримують кваліфікацію «магістр національної безпеки та оборони» та мають право бути призначені на посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, організаціях, що займаються питаннями національної безпеки, в міжнародних органах управління колективною безпекою.

Висновки. За оцінкою болгарських фахівців, існуюча система військової освіти Болгарії успішно пройшла період трансформації збройних сил до вимог НАТО, використовує досвід

підготовки військових фахівців у розвинутих країнах-членах альянсу з урахуванням особливостей національної системи освіти, має ряд переваг, а саме: дозволяє створити значний кадровий потенціал для збройних сил; забезпечує потреби у сфері підготовки кандидатів на проходження професійної військової служби; забезпечує потреби щодо удосконалення професійної підготовки офіцерських кадрів; має значний науковий потенціал у сфері військової техніки і національної безпеки; має необхідний матеріально-технічний потенціал (інфраструктура, забезпечення лабораторій тощо); існує можливість отримання фінансових засобів на утримання навчальних закладів за межами міністерства оборони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заповед на министъра на отбраната България № ОХ-1199 от 22.11.2017 «Обявяване на Модел за кариерно развитие на военнослужещите в Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия» [Електронний ресурс]. – Режим достępu: https://www.md.government.bg/bg/doc/zapovedi/-2017/20171122_OX1199.pdf.
2. Конституция на република България [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://www.parliament.bg/bg/cons/.pdf>.
3. Закон за народната просвета [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <https://www.riotargovishte.com/files/znp.rtf>.
4. Закон за висшето образование [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2133647361>.
5. Закон за отбраната и въоръжените сили на република България [Електронний ресурс]. Режим достępu: <https://www.lex.bg/bg/laws/-ldoc/2135631954>.
6. Закон за професионалното обучение и квалификация [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/nmu_files/-norm_baza/zakoni-zak_profkalif.pdf.
7. Приет с ПМС № 202 от 10.09.2010 г. «Правилник за прилагане на закона за развитието на академичния състав в република България» [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/pravilnici/prvlnik_ZRAS.pdf.
8. Приет с ПМС № 46 от 22 март 2010 г. «Правилник за прилагане на закона за отбраната и въоръжените сили на република България» [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/pravilnici/PP_ZOVSRB.pdf.
9. Заповед на министъра на образованието и науката, бр. 68 от 30.07.1999 г., «Правилник за прилагане на Закона за народната просвета» [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/pravilnici/p_nar_pros.pdf.
10. Заповед на Министъра на отбраната № ОХ-626/27.07.2011 г, относно реда за придобиване на научни степени» [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/zap_mo/-2011/NS_2011.pdf.
11. Наредба №5/16.02.2016г. за условията и реда за приемане на курсанти във висшите военни училища [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/nmu_files/-priem/2016/n5_2016_1.pdf.
12. Националният военен университет “Васил Левски“ [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://www.nvu.bg/>.
13. Заповед на началника на Национален военен университет №РД-02-968/25.10.2017 г., относно организацията на кандидатстването, провеждането на конкурсните изпити, класирането и приемането на кандидатите за обучение в НВУ „Васил Левски“ за учебната 2018/2019 година. [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/nmu_files/-priem/2018/zap_priem/zap_2018.pdf.
14. Висше военно-морско училище «Н. Й. Вапцаров». [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://www.naval-acad.bg/education>.
15. Міжнародна конвенція про стандарти підготовки і сертифікацію моряків і несення вахти. [Електронний ресурс]. – Режим достępu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_707.
16. Rakovski Defence and Staff College (RDNA). [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://rnda.armf>.
17. Georgi Rakovski Military Academy. [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <https://militaryschooldirectory.com/bulgaria-rakovski-defence-and-staff-college>.
18. Правилник за устройството и дейността на Военна академия «Георги Стойков Раковски». [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://rnda.armf/документи/>.

REFERENCES:

1. Zapoved na ministūra na otbranata Bŭlgarii № OKH-1199 ot 22.11.2017 «Obyavyavane na Model za karierno razvitie na voennosluzheshtite v Ministerstvoto na otbranata, strukturite na pryako podchinenie na ministūra na otbranata i Bŭlgarskata armiya» [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: https://www.md.government.bg/bg/doc/zapovedi/-2017/20171122_OX1199.pdf.
2. Konstitutsiya na republika Bŭlgariya [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <http://www.parliament.bg/bg/cons/.pdf>.
3. Zakon za narodnata narodnata prosveta [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <https://www.riotargovishte.com/files/znp.rtf>.
4. Zakon za vissheto obrazovanie [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2133647361>.
5. Zakon za otbranata i vŭorŭzhenite sili na republika Bŭlgariya [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://www.lex.bg/bg/laws/-ldoc/2135631954>.
6. Zakon za profesionalното obuchenie i kvalifikatsiya [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/nmu_files/-norm_baza/zakoni-zak_profkalif.pdf.
7. Priet s PMS № 202 ot 10.09.2010 g. «Pravilnik za prilagane na zakona za razvitiето na akademichniya sŭstav v republika Bŭlgariya» [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/pravilnici/prvlnik_ZRAS.pdf.
8. Priet s PMS № 46 ot 22 mart 2010 g. «Pravilnik za prilagane na zakona za otbranata i vŭorŭzhenite sili na republika Bŭlgariya» [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/pravilnici/PP_ZOVSRB.pdf.
9. Zapoved na ministūra na obrazovaniето i naukata, br. 68 ot 30.07.1999 g., «Pravilnik za prilagane na Zakona za narodnata prosvita» [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/pravilnici/p_nar_pros.pdf.
10. Zapoved na Ministūra na otbranata № OKH-626/27.07.2011 g, odnosno reda za pridobivane na nauchni stepeni» [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/-nmu_files/norm_baza/zap_mo/-2011/NS_2011.pdf.
11. Naredba №5/16.02.2016g. za usloviyata i reda za priemane na kursanti vŭv visshite voenni uchilishta [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/nmu_files/-priem/2016/n5_2016_1.pdf.
12. Natsionalniyat voenen universitet “Vasil Levski“ [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <http://www.nvu.bg/>.
13. Zapoved na nachalnika na Natsionalen voenen universitet №RD-02-968/25.10.2017 g., odnosno organizatsiyata na kandidat-stvaneto, provezhdaneto na konkursnite izpiti, klasiraneto i priemaneto na kandidatite za obuchenie v NVU „Vasil Levski“ za uchebnata 2018/2019 godina. [Elektronniŭ resurs].– Rezhim dostupu: http://www.nvu.bg/sites/default/files/nmu_files/-priem/2018/zap_priem/zap_2018.pdf.
14. Visshe voenno-morske uchilishte «N. Ő. Vaptsarov». [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <http://www.naval-acad.bg/education>.
15. Mŭzhnarodna konventsiya pro standarti pidgotovki i sertifikatsiyu moryakiv i nesennya vakhti. [Elektronniŭ resurs].– Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_707.
16. Rakovski Defence and Staff College (RDNA). [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <http://rnda.armf>.
17. Georgi Rakovski Military Academy. [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: <https://militaryschooldirectory.com/bulgaria-rakovski-defence-and-staff-college>.
18. Pravilnik za ustroistvoto i deŭnostta na Voenna akademiya «Georgi Stoikov Rakovski». [Elektronniŭ resurs].– Rezhim dostupu: <http://rnda.armf/dokumenti/>.

Рецензент: к.пед.н., проф., Зельницький А. М. провідний науковий співробітник науково-дослідного управління військової освіти і науки Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

к.т.н., доц. Черных Ю.А, Черных О.Б.

**СИСТЕМА ПОДГОТОВКИ ОФИЦЕРСКИХ КАДРОВ
В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ РЕСПУБЛИКИ БОЛГАРИЯ**

В статье рассмотрен опыт подготовки офицеров для вооруженных сил республики Болгария. Проанализирована модель построения карьеры офицера, начиная с присвоения первичного офицерского звания, до присвоения воинского звания высшего офицерского состава. Приведены сведения о существующей сети военных учебных заведений для подготовки офицеров тактического, оперативно-тактического и оперативно-стратегического звеньев военного управления сухопутных войск, военно-воздушных сил и военно-морских сил. Приведены требования к поступающим в военные учебные заведения различных ступеней подготовки. Указаны варианты организации подготовки офицеров на первичные должности. Приведены сроки подготовки военных специалистов на тактическом, оперативно-тактическом и оперативно-стратегическом уровнях. Проведен анализ содержания подготовки офицерских кадров для различных видов вооруженных сил и различных уровней военного управления. Сделан вывод о качестве подготовки офицерских кадров для вооруженных сил республики Болгарии.

Ключевые слова: система военного образования, вооруженные силы республики Болгария, сеть военных учебных заведений, опыт подготовки офицеров.

Ph.D. Chernykh J, Chernykh O.

**OFFICER TRAINING SYSTEM IN THE ARMED FORCES
OF THE REPUBLIC OF BULGARIA**

The article examines the experience of officers' training for the armed forces of the Republic of Bulgaria. The officer's career model formation from receiving primary officer rank to receiving high officer rank has been analyzed. The article provides information on the existing network of military educational institutions for the officer training of tactical, operational-tactical and operational-strategic level of military command of the land forces, air forces and naval forces. Requirements for admission to military educational institutions for the officer training of different levels of training has been given. The terms of military specialists' training on operational-tactical and operational-strategic level have been defined. The analysis of the content of officer training for different armed services of the armed forces and different levels of military administration has been conducted.

The current system of military education in Bulgaria has successfully undergone a period of transformation of the armed forces to the requirements of NATO. It uses the training experience of military experts in developed member countries of the alliance taking into account the peculiarities of the national education system.

Bulgarian system of military education has several advantages: it allows to create a significant personnel potential for the armed forces; provides needs in the field of training of candidates for professional military service; provides needs for improvement of professional training of officer personnel; has a significant scientific potential in the field of military equipment and national security; has the necessary material and technical potential (infrastructure, laboratory support, etc.). There is a possibility of financial resources obtaining for the maintenance of educational institutions outside the ministry of defense.

Keywords: military education system, armed forces of Bulgaria republic, network of military educational establishments, officers' training experience.